

1. Disponibilní důchod sektoru domácností

• **V roce 2008 dosáhl hrubý disponibilní důchod (HDD) domácností téměř 2 bil. Kč...**

Analýza změn v nakládání s penězi v sektoru domácností na straně jejich tvorby a užití vychází v systému národních účtů z ukazatele disponibilního důchodu. V roce 2008 se hrubý disponibilní důchod domácností v ČR přiblížil téměř 2 bil. Kč (1 986,6 mld. Kč) a proti roku 2000 (1 231,1 mld. Kč) byl vyšší o téměř dvě třetiny (+61,4 %). Nominální HDP za tu dobu vzrostl o 68,5 % a byl tedy poháněn rychleji jinými typy složek než dynamikou spotřeby domácností.

• **... a podílel se z 54 % na nominálním HDP**

Podíl hrubého disponibilního důchodu domácností na ekonomickém výkonu ČR měřeném podle HDP v běžných cenách klesl z 56,2 % v roce 2000 na 53,9 % v roce 2008. Tento podíl klesl za období 2000 až 2007 o 4,3 procentní body (až na 51,9 % v roce 2007), příčinou jeho opětovného zvýšení v roce 2008 bylo zejména výrazné zpomalení nominálního HDP (+4,3 %) ve srovnání s růstem hrubého disponibilního důchodu domácností (+8,4 %).

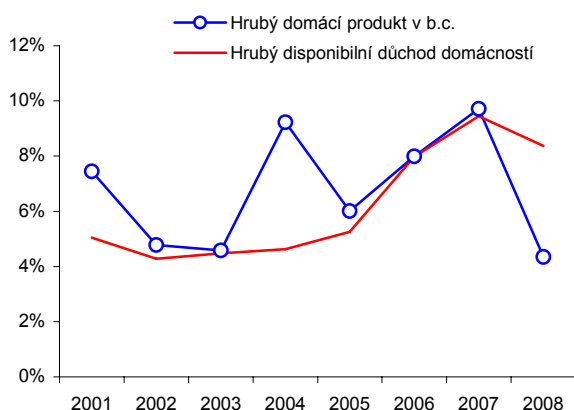
• **V letech konjunktury 2005 až 2008 rostl hrubý disponibilní důchod domácností v průměru rychleji než HDP v běžných cenách**

Tento jev se ostatním letům uvedeného období vymyká, protože v nich vesměs rostl HDP rychleji než hrubý disponibilní důchod domácností (graf č. 1.1), v roce 2004 dokonce dvojnásobně (vlivem extrémní dynamiky jiných komponent růstu, především zahraničního obchodu ve vstupním roce ČR do EU). Dynamika disponibilního důchodu domácností byla v průměru silnější ve druhé polovině sledovaného období (ovšem taktéž i průměrné tempo nominálního HDP), když v letech 2005 až 2008 převýšila v ročním průměru (+7,8 %) průměrnou dynamiku HDP v běžných cenách (+7 %) – především vlivem výrazného snížení tempa růstu HDP v roce 2008. Průměrná tempa z let 2001 až 2004 byla podstatně nižší (+4,6 %, resp. +6,5 %).

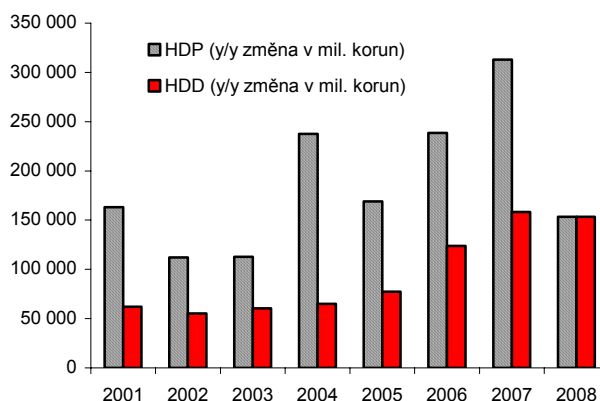
• **V roce 2000 dosahoval HDD/obyv. 120 tis. Kč, v roce 2008 už 190 tis. Kč**

Konjunktura české ekonomiky se tak významným způsobem promítla do objemů i dynamiky disponibilního důchodu českých domácností – ten v roce 2000 činil v přepočtu na jednoho obyvatele (podle středního stavu obyvatelstva) necelých 120 tis. Kč, v roce 2004 stoupl na 144 tis. Kč a v roce 2008 již dosahoval více než 190 tis. Kč na jednoho obyvatele České republiky. Proti roku 2000 tak vzrostl 1,6krát.

Graf č. 1.1 Dynamika hrubého disponibilního důchodu domácností a nominálního HDP (meziročně v %)

Graf č. 1.2 Přírůstky/úbytky HDP a hrubého disponibilního důchodu domácností (meziročně, v mil. Kč)

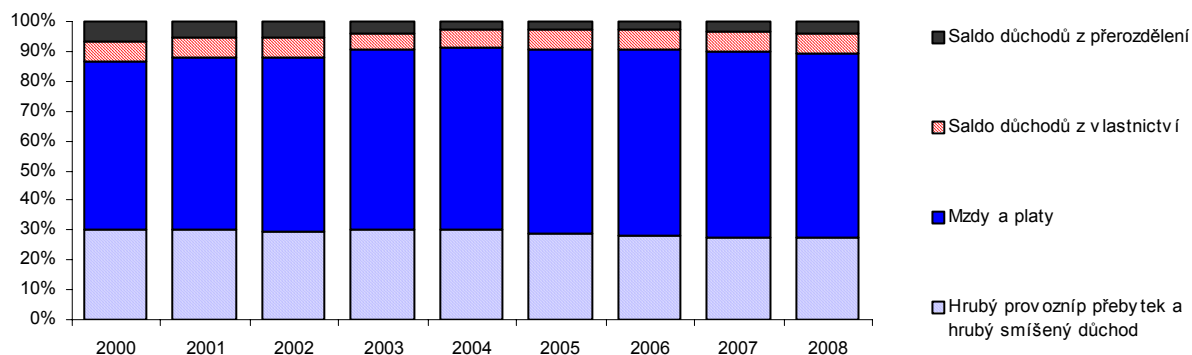

Zdroje disponibilního důchodu

• **Prvotní a čisté druhotné důchody jako zdroj disponibilního důchodu domácností**

Zdroji disponibilního důchodu jsou jednak prvotní důchody domácností, jednak jejich čisté druhotné důchody. Pokud sledujeme vznik obou kategorií důchodů z pohledu výrobních faktorů, tj. práce, půdy a kapitálu, jsou prvotní důchody složeny z důchodů plynoucích z pracovní činnosti a dále z důchodů z vlastnictví a podnikání. Druhotné důchody v čistém vyjádření pak tvoří saldo důchodů domácností z přerozdělení. Podíly zdrojů disponibilního důchodu českých domácností jsou patrné v grafu č. 1.3.

Graf č. 1.3 Příspěvky jednotlivých komponent zdrojů hrubého disponibilního důchodu domácností k celkovému objemu v letech 2000 až 2008 (v %)

- **Struktura prvotních a čistých druhotných důchodů se měnila**

V roce 2008 tvořily největší část disponibilních důchodů domácností mzdy a platy jako důchody z práce - jejich podíl od roku 2000 do roku 2006 stále stoupal a poté začal stagnovat na úrovni přesahující mírně 62 % celkového objemu disponibilního důchodu domácností. Protisměrný pohyb naproti tomu zaznamenaly příjmy z podnikání, u nichž podíl (vyjádřený jako suma hrubého provozního přebytku a hrubého smíšeného důchodu) klesl na 27,3 % v roce 2008. Naopak saldo důchodů z vlastnictví ve vztahu k disponibilnímu důchodu zůstává relativně stabilní na úrovni 6,6 % (v roce 2000 to bylo 6,9 %). Čisté druhotné důchody domácností vyjádřené saldem přerozdělení při relativně nízkém podílu na hrubém disponibilním důchodu domácností v této proporcí relativně nejvíce kolísají (6,8 % v roce 2000, 2,7 % v roce 2005), v roce 2008 činil jejich podíl v čistém vyjádření 4 %.

Co se korelace s vývojem hrubého disponibilního důchodu týká, vykazují s ním vysokou těsnost závislosti prvotní důchody (0,88), z nich pak především mzdy a platy (0,74) a zhruba stejnou pak úhrn hrubého provozního přebytku a hrubého smíšeného důchodu (0,50) a saldo důchodů z vlastnictví (0,51).

- **Prvotní důchody stouply na 1,907 bil. Kč v roce 2008 z 1,147 bil. Kč v roce 2000**

Tvorbě disponibilních důchodů domácností dominují prvotní důchody, které představovaly v roce 2008 celkem 1 907 mld. Kč proti 1 147 mld. Kč v roce 2000. Sestávají z mezd a platů jako hlavní položky s téměř dvoutřetinovým podílem na objemu prvotních důchodů v roce 2008 (64,8 %), dále z hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu s podílem ve výši 28,5 %. Třetí složkou je saldo důchodů z vlastnictví, jehož podíl je ve srovnání s předchozími složkami prvotních důchodů nižší a v roce 2008 činil 6,9 %. Vzhledem k tomu, že prvotní důchody představují největší podíl na celkovém hrubém disponibilním důchodu sektoru domácností, jsou proporce jejich jednotlivých složek k tomuto ukazateli obdobné proporcím k objemu prvotních důchodů.

- **Mzdy a platy dosahují téměř dvou třetin prvotních důchodů domácností**

Objem mezd a platů se zvýšil z 688 mld. v roce 2000 na 1 232 mld. Kč v roce 2008, což bylo nejrychlejší tempo růstu (+79 %) hlavních položek zdrojů disponibilního důchodu domácností. Průměrný roční růst za období 2000 až 2008 dosahoval 7,6 % s nejrychlejší dynamikou v letech 2006 a 2007 (+9 %, resp. +8,9 %), nejnižší naopak v roce 2004 (+5,5 %). Vysoké nominální přírůstky mezd a platů korespondují s přírůstkem HDP v uvedených letech české konjunktury.

- **Důchody z podnikání a z vlastnictví rostly pomaleji než mzdy a platy**

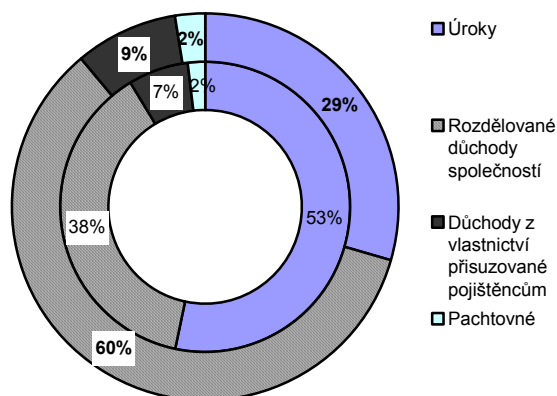
Naproti tomu vývoj provozního přebytku a smíšeného důchodu¹ odrážejících podnikatelské aktivity v sektoru domácností byl podstatně pomalejší s průměrným tempem +4,8 % za léta 2000 až 2008 (v roce 2005 dokonce meziročně o 0,7 % poklesl). V důchodech z vlastnictví² rostly na příjmové straně nejrychleji rozdělované důchody společností, jejichž objem se v roce 2008 proti roku 2000 zvýšil 2,6krát. Naproti tomu přijaté úroky se proti roku 2000 snížily, což lze přičíst

¹ Smíšený důchod je úhrn odměny za práci vykonávanou vlastníkem živnosti nebo členem jeho rodiny a zisku z jeho podnikání, které se nedají statisticky oddělit. Provozní přebytek je v sektoru domácností představován tzv. imputovaným nájemným, tj. produkcí služeb vlastníků bydlení, kterou si majitel obydli poskytuje sám sobě tím, že bydlí ve vlastním bytě či domě. Subjekty tvořící smíšený důchod domácností jsou drobní živnostníci, svobodná povolání (např. lékaři, advokáti, daňoví poradci, soudní znalci veterináři apod.) a samostatně hospodařící rolníci.

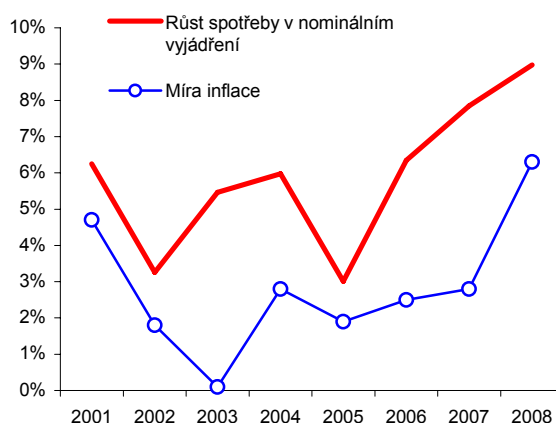
² Dividendy a podíly na zisku, úroky z vkladů, půjček, dlužních úpisů, úroky z leasingových splátek a úvěrů na spotřebu, důchody z vlastnictví přisuzované pojištěncům aj. Obecně se jedná o důchody z finančních aktiv a půdy (pachtovné).

efektu nižších úrokových sazeb z vkladů, ale i změnou strukturou úspor českých domácností. Naproti téměř zdvojnásobené úrokové platbě domácností na straně výdajů v důchodech z vlastnictví lze – rovněž v prostředí nízkých úrokových sazeb – přičíst výraznému růstu zadluženosti, tvořené však z více než 70 % úvěry na bydlení. Tato položka bude zřejmě se i přes výkyv na reálním trhu dlouhodobě stabilní či rostoucí vzhledem k časovému horizontu poskytnutých úvěrů na bydlení.

Graf č. 1.4 **Struktura příjmů z vlastnictví (v %, vnitřní kruh rok 2000, vnější 2008)**

Graf č. 1.5 **Růst výdajů na individuální spotřebu (podle údajů v b.c.) a míra inflace (v %)**

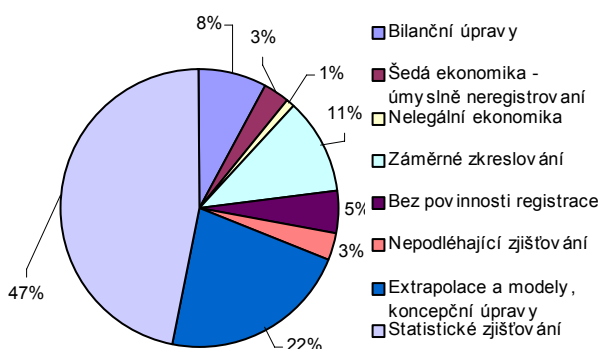
• **Struktura důchodů z podnikání domácností v ČR**

Největší část důchodů z podnikání zajišťují podnikatelé-živnostníci zařazení do statistického zjišťování. Zbývající část je nutné odhadovat podle odhadovaného vlivu šedé a nelegální ekonomiky, záměrných zkreslování vykazovaných údajů, výrobce, kteří nemají povinnost registrace i úmyslně neregistrované jednotky, aj. Celou strukturu hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu - vč. metodických vlivů typu extrapolací (zachycují odhady za nezjišťované zemědělství) a koncepčních úprav (zachycují rozdíly mezi podnikovým účetnictvím a národním účetnictvím) a její srovnání pro roky 2002 a 2006 ukazují grafy č 1.6 a 1.7.

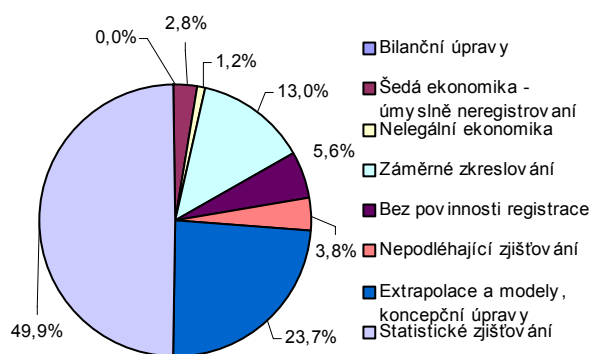
• **Vliv záměrných zkreslování se mírně zvýšil**

Z grafického porovnání struktury je také patrné, že údaje ze šetření u podnikatelů zvýšily ve struktuře důchodů z podnikání svoji váhu (ze 47 % v roce 2002 na 49,9 % v roce 2006), což je pozitivní skutečnost. Zároveň však také mírně stoupl vliv šedé a nelegální ekonomiky vč. záměrných zkreslení (v úhrnu při srovnání obou let z 15 % na 17 %). To odpovídá relativně výše uvedenému zjištění nižších temp růstu důchodů z podnikání českých domácností (podle daňových přiznání) ve srovnání s růstem mezd a platů.

Graf č. 1.6 **Struktura hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu v roce 2002 (v %)**

Graf č. 1.7 **Struktura hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu v roce 2006 (v %)**

- **Rozdíl mezi prvotními důchody a saldem z přerozdělení roste**

Saldo důchodu z přerozdělení je ve srovnání s objemy prvotních důchodů velmi nízké a jeho podíl kolísá (7,3 % v roce 2000, 2,8 % v roce 2005 a 4,2 % v roce 2008). Jestliže v roce 2000 byl nominální rozdíl mezi oběma veličinami necelých 1,1 bil. Kč, v roce 2008 již přes 1,9 bil. Kč. Kolísavost těchto čistých druhotných důchodů je ve srovnání s vývojem prvotních důchodů výrazně vyšší (graf č. 1.8).

- **Přijaté důchody z přerozdělení dosáhly v roce 2008 celkem 625 mld. Kč**

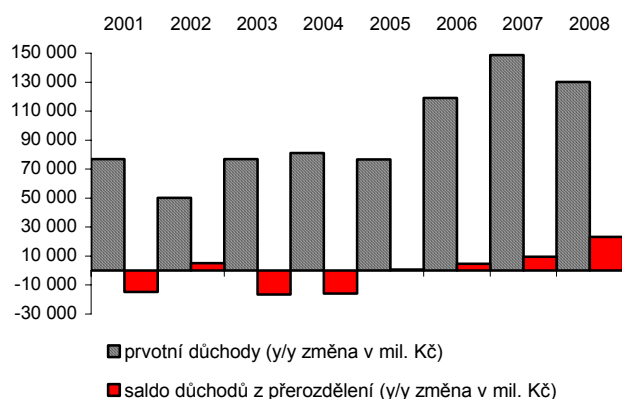
Saldo důchodů z přerozdělení - jako rozdíl jejich zdrojů a užití – sestává na zdrojové straně ze sociálních dávek jiných než naturálních sociálních transferů, které tvoří v důchodech z přerozdělení více než tři čtvrtiny této zdrojové strany a jejich podíl mírně stoupl (na 78 % v roce 2008 proti 76 % v roce 2000, v roce 2004 činil 80 %). Zbytek připadá na ostatní běžné transfery, jejichž objem eskaloval především v letech 2005 až 2008 (jestliže v roce 2000 dosahovaly tyto transfery 86 mld. a v roce 2004 stouply na 93 mld. Kč, v roce 2008 už jejich objem přesáhl 137 mld. Kč). Tento růst o 59 % za sledované období byl však nižší než přírůstek sociálních dávek (+76 %), takže ve výsledku se strana zdrojů důchodů z rozdělení zvýšila za léta 2000 až 2008 o 72 %, tj. o 261 mld. Kč, z toho samotné sociální dávky o 211 mld. Kč). Ve srovnání s tím prvotní důchody z práce, vlastnictví a podnikání stouply o 760 mld. Kč, tj. o 66 %.

- **Placené důchody z přerozdělení stouply v roce 2008 na 545 mld. Kč proti 279 mld. v roce 2000**

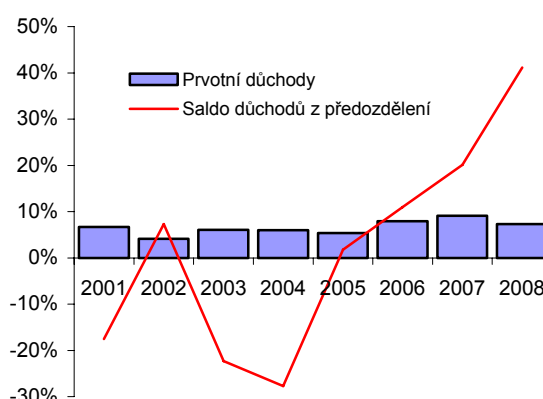
Na straně užití důchodů z přerozdělení souvisejí hlavní položky s platbami daní (běžné daně z důchodů, jmění a jiné) a se sociálními příspěvky placenými zaměstnanci a zaměstnavateli. Zbytek připadá na ostatní běžné transfery (placené čisté pojistné na neživotní pojištění a jiné běžné transfery).

Podíl placených sociálních příspěvků na celkovém objemu placených důchodů z přerozdělení v čase stoupal (ze 38 % v roce 2000 na 46 % v roce 2008), zatímco podíl daní klesal (ze 36 % na 28 %). I tento jev může indikovat „daňovou optimalizaci“, neboť v logice věci stoupají v době silných ekonomických růstů i platby na sociální příspěvky, jejichž sazba je daná zákonem, zatímco objemy placených daní lze ovlivnit právě optimalizací, resp. nepříznáním části docílených zisků. Vývoj dalších položek strany zdrojů a užití druhotného přerozdělení je patrný z podrobných tabulek v příloze.

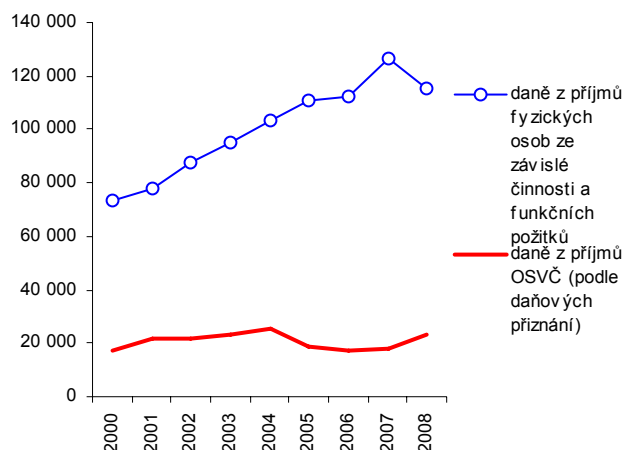
Graf č. 1.8 Přírůstky/úbytky prvotních důchodů a salda důchodů z přerozdělení (meziročně, v mil. Kč)

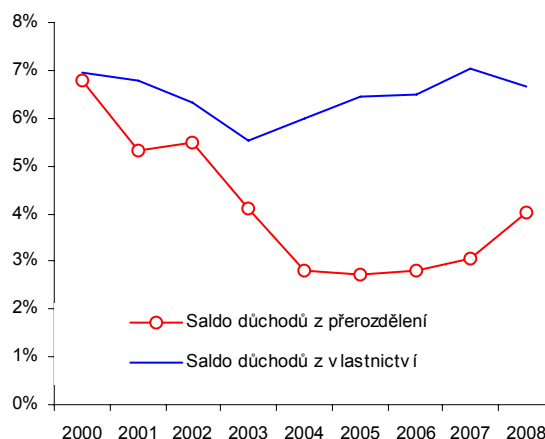
Graf č. 1.9 Dynamika složek zdrojů hrubého disponibilního důchodu (v %)

Graf č. 1.10 Daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a z příjmů OSVČ (v mil. Kč)

Graf č. 1.11 Vývoj salda důchodů z přerozdělení a salda důchodů z vlastnictví (y/y změna v %)

- **Daně z příjmů ze závislé činnosti stouply podstatně rychleji než daně z příjmů OSVČ**

Zatímco daně z příjmů placené fyzickými osobami ze závislé činnosti stouply za období 2000 až 2008 o 57 % - a nebýt poklesu jejich objemu vlivem ekonomické recese z druhé poloviny roku 2008 mohl být jejich přírůstek ještě vyšší, protože za roky 2000 až 2007 došlo ke zvýšení o 73 % -, daně z příjmů osob samostatně výdělečně činných (OSVČ) se za období sledované v této analýze zvýšily o podstatně méně (+35 %). Vzhledem k tomu, že jde o údaje z daňových přiznání, lze očekávat podstatný vliv daňové optimalizace, protože rozdíl v tempech i nominálních hodnotách byl v případech obou typů daní z příjmů významný.

Užití disponibilního důchodu domácností

- **Spotřeba a úspory**

Disponibilní důchod domácností – zvýšený o změny jejich podílu na rezervách penzijních fondů – je používán na výdaje domácností na individuální spotřebu³. Jeho nespotřebovanou část pak tvoří úspory.

- **V roce 2000 nejvyšší výdaje za potraviny, nájemné a rekreaci, v roce 2008 za potraviny, nájemné a dopravu**

Výdaje na konečnou spotřebu domácností⁴ jsou největší položkou celkového objemu konečné spotřeby v české ekonomice. Jejich podíl však do roku 2005 mírně klesal (na 68 % ze 70,5 % v roce 2000), poté se znovu nepatrně zvyšuje (na 69,7 % v roce 2008). Objemově největší položkami byly v roce 2000 podle údajů v běžných cenách výdaje za potraviny a nealkoholické nápoje, za nájemné a jako třetí figurovaly výdaje na rekreaci, kulturu a sport (viz tabulka č. 1.1). V roce 2008 se na třetí místo dostaly výdaje na dopravu.

- **České domácnosti vydaly v roce 2008 na individuální spotřebu 1,804 bil. Kč, o 59 % více než v roce 2000**

V roce 2008 vydaly české domácnosti na individuální spotřebu v nominálním vyjádření 1803,7 mld. Kč, což bylo o 667 mld. Kč, tj. o 59 % více než v roce 2000. Největší nominální přírůstek zaznamenalo nájemné (+92 mld. Kč) spolu s výdaji na dopravu (+91,1 mld. Kč) a potraviny (+87,3 mld. Kč). V procentním vyjádření pak podle dat z běžných cen stouply výdaje domácností na zdravotnictví (+217 %), v položce Pošta a telekomunikace (+174 %) a vzdělání (+157 %). Menším než průměrným tempem se za období 2000 až 2008 zvýšily výdaje na stravování, rekreaci, alkohol, potraviny a bytové vybavení. Nejmenší přírůstek zaznamenaly výdaje na odívání a obuv (+18 %).

³ Hovoříme o konečné spotřebě domácností tvořené nákupy výrobků a služeb (potraviny, předměty průmyslové povahy, materiály pro malé opravy obydlí a údržbu předmětů dlouhodobé potřeby (které se nepovažují za mezispotřebu) a samotných předmětů dlouhodobé potřeby; dále platby za osobní a finanční služby. Konečná spotřeba domácností zahrnuje i naturální spotřebu a tzv. imputované nájemné (služby bydlení poskytované vlastníky obydlí, kteří v nich bydlí).

⁴ Odhad výdajů na konečnou spotřebu domácností vychází z rodinných účtů. Tento odhad je však systematicky podhodnocen, zejména o výdaje bohatých domácností. Ke zpřesnění výpočtu dochází využitím alternativních zdrojů ve výpočtech konečné spotřeby domácností, u komodit také prověřováním bilancování toků komodit v tabulkách dodávek a užití (posuzována je věrohodnost údajů na straně zdrojů i jednotlivých složek konečného užití).

- **Reálně vzrostly za roky 2000 až 2008 nejvíce výdaje za telekomunikace, vzdělání a zdravotnictví...**

V reálném vyjádření pak stouply celkově výdaje domácností na konečnou spotřebu za roky 2000 až 2008 o 33,4 %. Výrazně vyšší dynamiku měly ve srovnání s tímto růstem výdaje na pošty a telekomunikace, které stouply téměř třikrát (+193 %), na vzdělání (+129 %) a výdaje na zdravotnictví (+89 %) – šlo fakticky o stejné skupiny výdajů jako u dynamiky v běžných cenách, ovšem v jiném pořadí. Významně stouply – o dvě třetiny - také výdaje na dopravu (+66 %), výdaje na odívání a obuv se zvýšily o polovinu (+50 %), což je rozdíl proti velmi malému tempu růstu podle údajů v běžných cenách.

- **...nejméně za bydlení a služby s ním spojené; výdaje za potraviny stouply o pětinu**

Výdaje na bydlení, vodu, elektřinu a plyn se v roce 2008 proti roku 2000 v reálných podmínkách téměř nezměnily (+0,8 %), reálné stagnaci nebyly příliš vzdáleny také výdaje za alkoholické nápoje, tabák a narkotika (8 %). Menší než průměrné tempo reálné spotřeby zaznamenalo stravování a ubytovací služby (+15 %), ale i nájemné (v. imputovaného). Za potraviny a nealkoholické nápoje vydaly české domácnosti v roce 2008 o necelou pětinu více (+19 %) než v roce 2000.

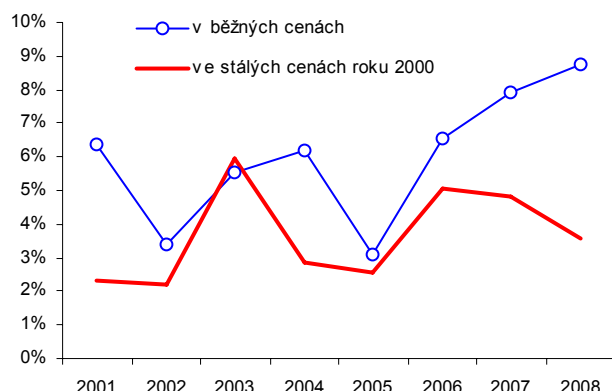
Tabulka č. 1.1 Výdaje domácností na individuální spotřebu (srovnání roku 2008 proti roku 2000, běžné ceny, v mil. Kč; podíly položek na výdajích celkem v %)

	2000	2008	Změna 2008/2000 v %	Podíl na celkových výdajích (rok 2000) v %	Podíl na celkových výdajích (rok 2008) v %
Potraviny a nealkoholické nápoje	215 256	302 539	140,5	19,0	16,8
Alkoholické nápoje, tabák a narkotika	97 362	140 741	144,6	8,6	7,8
Odívání a obuv	66 427	78 212	117,7	5,9	4,3
Nájemné (vč. imputovaného)	139 170	231 197	166,1	12,3	12,8
Bydlení, voda, elektřina, plyn	107 753	179 532	166,6	9,5	10,0
Bytové vybavení, zařízení domácností; opravy	70 859	94 554	133,4	6,2	5,2
Zdravotnictví	13 728	43 526	317,1	1,2	2,4
Doprava	119 889	211 001	176,0	10,6	11,7
Pošty a telekomunikace	23 939	65 625	274,1	2,1	3,6
Rekreace, kultura a sport	129 241	192 414	148,9	11,4	10,7
Vzdělání	5 253	13 478	256,6	0,5	0,7
Stravovací a ubytovací služby	56 612	85 908	151,7	5,0	4,8
Ostatní zboží a služby jinde neuvedené	89 225	164 941	184,9	7,9	9,1
Celkové výdaje na konečnou spotřebu domácností	1 134 714	1 803 668	159,0	100,0	100,0

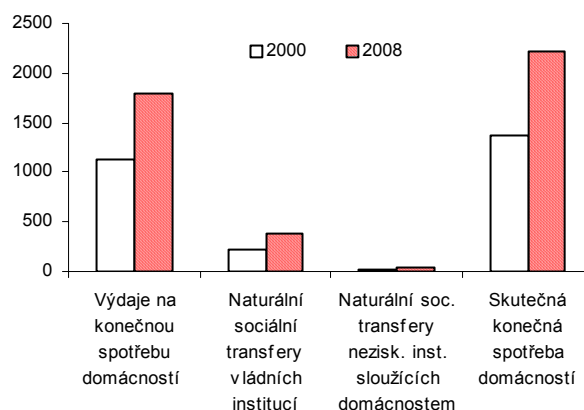
- **Skutečná konečná spotřeba domácností stoupla vlivem naturálních dávek nepatrně rychleji**

Kromě výdajů na konečnou spotřebu (výdajů na individuální spotřebu) tvoří skutečnou spotřebu domácností další k ní přidané naturální sociální transfery – výdaje vládních institucí (379,6 mld. Kč v roce 2008) a také výdaje neziskových institucí sloužících domácnostem (30,3 mld. Kč), které jsou domácnostem distribuovány v podobě naturálních dávek. V obou těchto případech byl za období 2000 až 2008 zaznamenán procentní přírůstek vyšší než přírůstek samotných výdajů na konečnou spotřebu. Ovšem vzhledem k tomu, že objem těchto naturálních sociálních transferů je ve srovnání s výdaji na individuální spotřebu (1803,7 mld. Kč) podstatně nižší, ovlivnila jejich zvýšená dynamika tempo skutečné konečné spotřeby (2213,6 mld. Kč) jen nepatrně (+60 % za roky 2000-2008 oproti +59 % u samotných výdajů na individuální spotřebu).

Graf č. 1.12 Meziroční změny výdajů domácností na konečnou spotřebu (z údajů v b.c. a ve s.c. roku 2000; meziroční změny v %)

Graf č. 1.13 Skutečná konečná spotřeba domácností (výdaje vč. naturálních transferů, v mld. Kč)

Míra úspor a sklon ke spotřebě

- **Objem hrubých úspor se v roce 2008 proti roku 2000 zdvojnásobil**

Nespotřebovanou část disponibilního důchodu domácností tvoří jejich hrubé úspory, jejichž výši lze zjistit odečtením výdajů na konečnou spotřebu domácností vč. úprav o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů. V roce 2008 činil objem hrubých úspor 207,2 mld. Kč, což byl téměř dvojnásobek objemu peněz odložených českými domácnostmi v podobě hrubých úspor v roce 2000. Podle vývoje temp růstu je patrné, že se tempo růstu úspor od dynamiky mezd jednoznačně neodvíjí.

- **Faktická stagnace objemu úspor v letech 2000 až 2004, jejich prudký růst v letech 2005 až 2008**

Pro objemy hrubých úspor je charakteristický odlišný vývoj v letech 2000 až 2004 a 2005 až 2008. Zatímco první období bylo charakteristické faktickou stagnací ročních hrubých úspor domácností kolem sta miliard Kč – což znamenalo při růstu hrubého disponibilního důchodu postupný a významný pokles míry úspor -, ve druhém období se hrubé úspory ročně velmi rychle zvyšovaly. Lze říci, že téměř veškerý, - a to dokonce dvojnásobný růst ročního objemu hrubých úspor českých domácností za období sledované v této analýze -, se odehrál prakticky celý během období 2004 až 2008. Jestliže ještě v roce 2004 činily hrubé úspory 91,8 mld. Kč, v roce 2008 už 207,2 mld. Kč.

- **Meziroční poklesy úspor v letech 2001, 2003 a 2004**

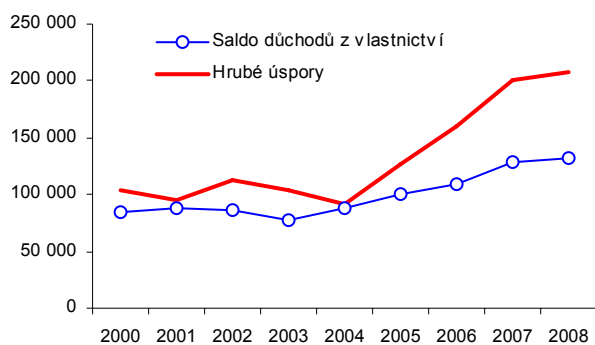
V letech 2001, 2003 a 2004 objemy úspor meziročně klesaly. Z toho vyplývá, že v uvedených letech tedy používali lidé přírůstky svých disponibilních příjmů především na spotřebu a navíc tento přírůstek na spotřební výdaje ani nepostačoval. V té době klesající míra úspor českých domácností – proti předchozím dlouhodobým trendům ke spoření – končila pod evropským průměrem.

- **Výrazný růst míry úspor počínaje rokem 2005 nad hranici 10 % disponibilního důchodu**

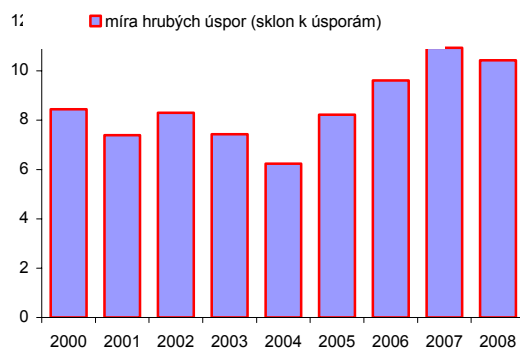
Počínaje rokem 2005 však začala míra úspor opět růst, s mírným meziročním poklesem v roce 2008. Přesto se však i v tomto roce udržela nad hranicí 10 % hrubého disponibilního důchodu, stejně jako v roce 2007, kdy tuto úroveň přesáhla poprvé ve sledovaném období. Bylo to výrazně více než 6,23 % v roce 2004.

Při vysokých nominálních přírůstcích mezd a platů – méně však už hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu a při kolísavém vývoji salda důchodů z vlastnictví – tak domácnosti odkládaly větší díl svých příjmů ve srovnání s léty 2000 až 2004. Chování českých domácností lze tedy hodnotit v posledních letech sledovaného období, tj. z doby konjunktury, jako chování racionální.

Graf č. 1.14 Hrubé úspory a saldo důchodů z vlastnictví (v mil. Kč)

Graf č. 1.15 Míra hrubých úspor (v % disponibilního důchodu)

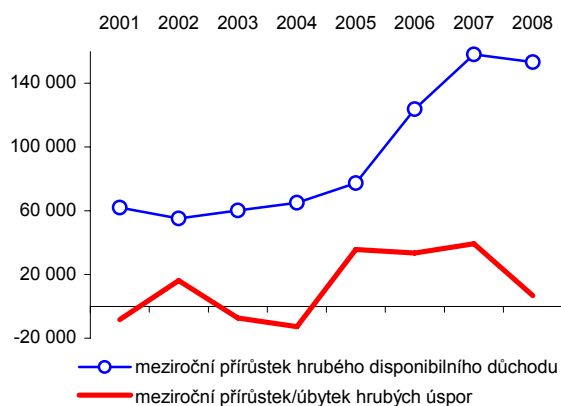

• Sklon ke spotřebě nejvyšší v roce 2004

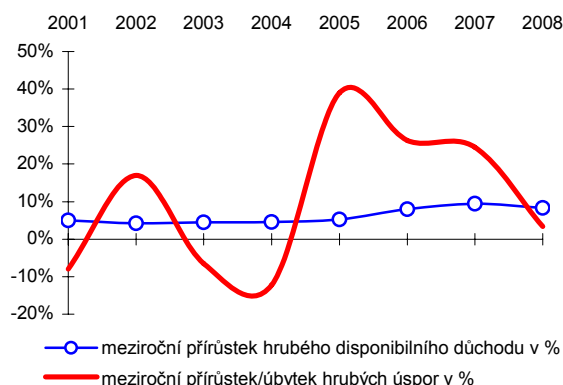
Sklon ke spotřebě je dán poměrem spotřeby a důchodu, sklon k úsporám je dán poměrem úspor a důchodu. Tyto poměry jsou veličinami recipročními - v roce 2000 činila míra úspor domácností 8,4 % jejich hrubého disponibilního důchodu a spotřebováno bylo 91,6 % jeho objemu. V roce 2008 byla tato proporce 10,4 % u úspor proti 89,6 % u spotřeby.

Za období sledované v této analýze byl sklon ke spotřebě nejvyšší v roce 2004 (93,8 %) a od té doby postupně klesal až po faktickou meziroční stagnaci v roce 2008, tj. 89,6 % hrubého disponibilního důchodu domácností (křivka je, jak bylo zmíněno, komplementárního tvaru s křivkou míry úspor). Z grafu č. 1.18 je patrné, že dynamika hrubých úspor domácností není zřetelně odvislá od dynamiky jednotlivých složek vytvářejících jejich hrubý disponibilní důchod.

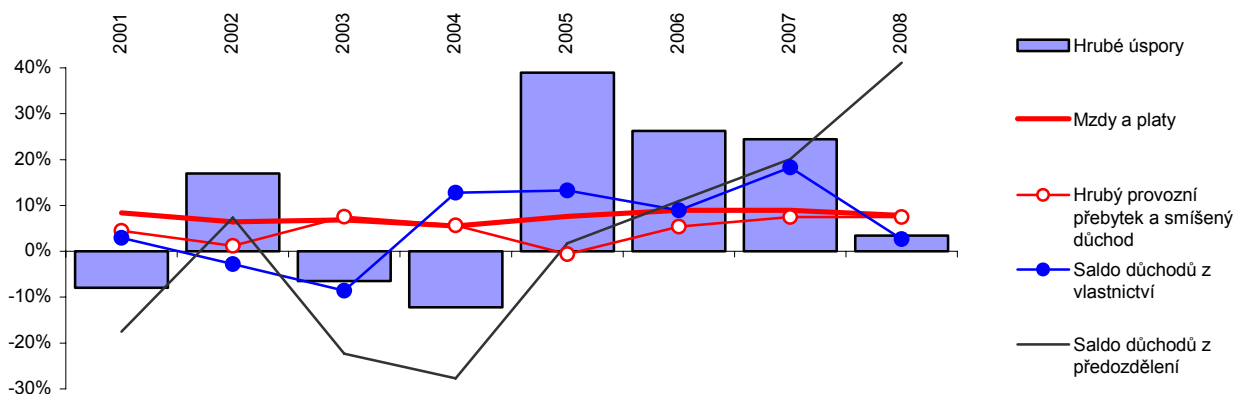
Graf č. 1.16 Meziroční přírůstky/úbytky důchodu a úspor (v mil. Kč)

Graf č. 1.17 Dynamika důchodu a úspor (y/y přírůstky/úbytky v %)

Graf č. 1.18 Meziroční dynamika hrubých úspor a hlavních zdrojů hrubého disponibilního důchodu domácností (y/y změny v %)

- **Mezní míra úspor**

Takzvaná mezní míra úspor⁵ ukazující, o kolik se zvětší úspory, když disponibilní důchod stoupne o jednotku, vykresluje zajímavý obraz (tendenci) českých domácností pokud jde o jejich schopnost a ochotu odložit spotřebu do budoucna.

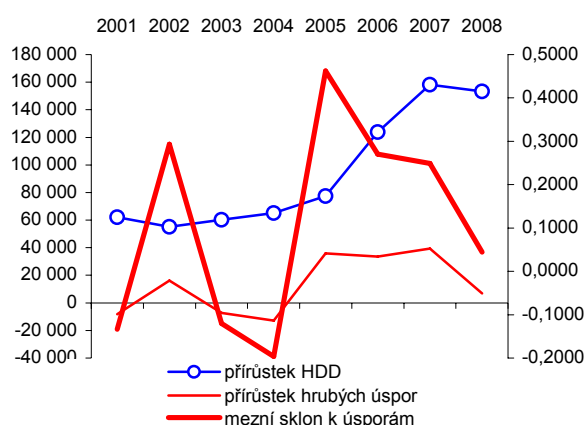
Zatímco korelace přírůstku důchodu a přírůstku spotřeby je relativně vysoká (0,87), korelace přírůstků důchodu a přírůstku úspor je nižší (0,54). Je to důsledkem skutečnosti, že v některých letech sledovaného období nestačil přírůstek důchodu českých domácností na spotřebu, kterou v daném roce zvýšily.

- **V některých letech nestačil přírůstek disponibilního důchodu domácností na přírůstek jejich spotřeby**

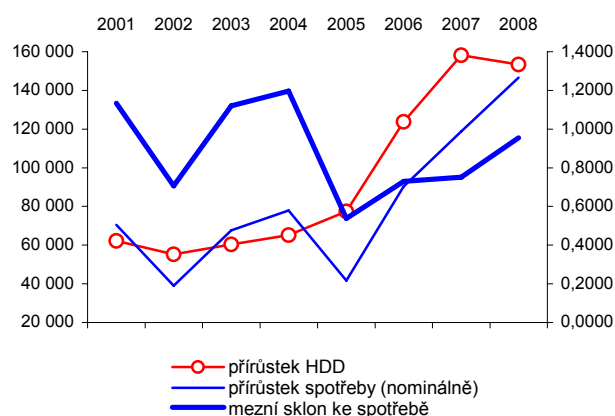
Např. v roce 2001 stoupl hrubý disponibilní důchod českých domácností proti roku 2000 o 62,1 mld. Kč, ale jejich spotřeba o 70,4 mld. Kč. Meziroční snížení objemu úspor o 8,3 mld. Kč se pochopitelně promítlo do proporcí v mezním sklonu ke spotřebě a meznímu sklonu k úsporám: každá stokoruna přírůstku důchodu implikovala 113 Kč přírůstku spotřeby a naopak úbytek úspor o 13 Kč.

Tato „spotřeba nad poměry“ se opakovala ještě v letech 2003 a 2004. Tehdy každá stokoruna přírůstku hrubého disponibilního příjmu domácností vyvolala dodatečnou spotřebu ve výši 112, resp. 120 Kč a úměrně tomu pokles úspor vztahených k přírůstku hrubého disponibilního důchodu (o 12, resp. 20 korun na stokorunu „nového“ důchodu). Vývoj mezního sklonu k úsporám a mezního sklonu ke spotřebě ukazují grafy č. 1.19 a 1.20.

Graf č. 1.19 Mezní sklon k úsporám (přírůstky v mil. Kč (levá osa); poměr z jedné Kč přírůstku)

Graf č. 1.20 Mezní sklon ke spotřebě (přírůstky v mil. Kč (levá osa); poměr z jedné Kč přírůstku)

Akumulace domácností

- **Z úspor a salda kapitálových transferů vytvářejí domácnosti svou hmotnou a finanční akumulaci**

Objem úspor domácností zvýšené o saldo kapitálových transferů jsou zdrojem pro hmotnou a finanční akumulaci v sektoru domácností⁶.

Příjmové kapitálové transfery domácností jsou tvořeny investičními dotacemi v podobě příspěvku státu na stavební spoření a penzijní připojištění, ostatní kapitálové transfery pak mají podobu naturálních nebo peněžních kapitálových transferů. Jde o převody vlastnictví bez protihodnoty⁷. Do ostatních transferů patří i část hodnoty bytů, převáděných do osobního vlastnictví, a to ve výši rozdílu mezi tržní a skutečně uhrazenou cenou.

Výdajové kapitálové transfery jsou představovány dědictvím a dary ze zahraničí a kapitálovými daněmi z dědictví a darů. V sektoru domácností jsou položky dědictví a darů konsolidované.

⁵ Všechny mezní teorie jsou definovány jako změna o jednotku.

⁶ Účty akumulace – kapitálový a finanční - v systému národních účtů jsou účty toků a zachycují různé příčiny změn aktiv a pasiv v sektoru domácností a změn v čistém jmění domácností. Na kapitálovém účtu se zachycuje pořízení a úbytky nefinančních aktiv, měří se zde také změna čistého jmění vlivem úspor a kapitálových transferů.

⁷ Např. kupónová privatizace a restituce v 90. letech.

- **Hmotná akumulace domácností se za léta 2000 až 2008 zvýšila o 62 %, tj. o 73 mld. Kč**

Hmotná akumulace (tvorba hrubého kapitálu a čisté pořízení nevyroběných nefinančních aktiv)⁸ v roce 2000 činila 117,7 mld. Kč, v roce 2008 pak 190,7 mld. Kč. Obrovský meziroční růst zaznamenala v roce 2007, kdy tvorba hrubého kapitálu v sektoru domácností stoupla o téměř čtvrtinu (+24,2 %), což představovalo přírůstek o 37,2 mld. Kč. Přírůstek v roce 2006 byl také významný, druhý nejvyšší ve sledovaném období (+13,5 %, tj. 18,3 mld. Kč), ovšem ve srovnání s přírůstkem roku 2008 byl pouze poloviční.

Naproti tomu v roce 2003 a 2008 tvorba hrubého kapitálu v sektoru domácností meziročně klesla - v roce 2008 se jednalo spíše o stagnaci při změně -0,2 %, tj. -0,4 mld. Kč především vlivem poklesu hrubé tvorby fixního kapitálu (-2,2 %, tj. -4,1 mld. Kč). Strukturu akumulace co se hrubé tvorby fixního kapitálu týká a její vývoj v čase vykresluje graf č. 1.20.

- **... vlivem hrubé tvorby fixního kapitálu a růstu investic do použitých fixních aktiv**

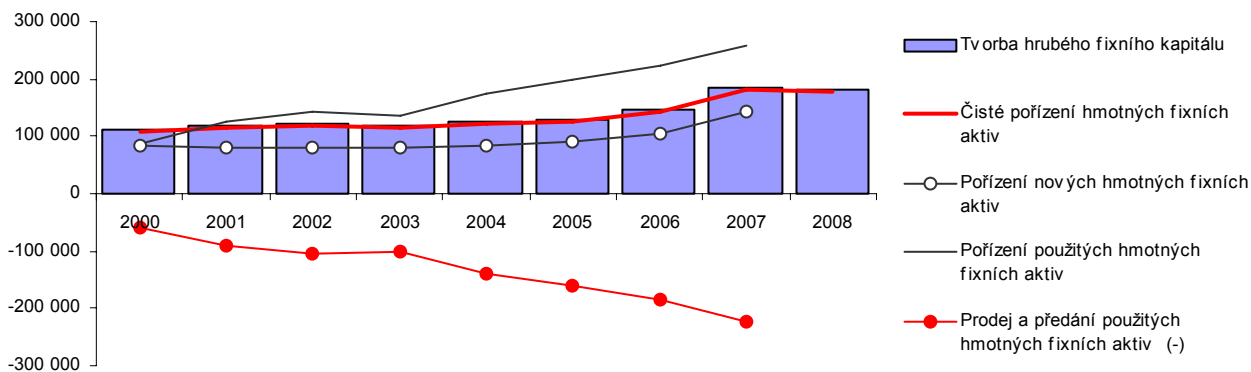
Zcela určující je v objemech hmotné akumulace v sektoru domácností tvorba hrubého fixního kapitálu (v roce 2000 se na ní podílela z 93,9 %, v roce 2008 pak z 95,4 %). Té opět dominují investice do hmotných fixních aktiv (graf č. 1.21), přičemž výrazně rostou podíly pořízených nových a použitých fixních aktiv ve prospěch pořizování použitých fixních aktiv (z poměru 85,6 mld. proti 82,6 mld. Kč v roce 2000 na 259,7 mld. proti 144,6 mld. Kč v roce 2007, za něž jsou k dispozici dosud dostupná data).

Vzhledem k okolnosti, že české domácnosti investují nejvíce do obydlí, lze tento růst zdůvodnit privatizací obecních a státních bytů a rozvíjejícím se trhem s domy a byty mezi občany.

- **Čisté pořízení cenností s mírným růstem od roku 2006**

Vedle tvorby hrubého fixního kapitálu jsou ostatní položky hmotné akumulace objemově téměř zanedbatelné. Struktura změny položek zásob ukazuje tabulka č. 1.2 v příloze spolu s uvedením dat za čisté pořízení cenností, jejichž objemy jsou v čase relativně stabilní a za období 2000 až 2008 oscilovaly od 2,2 mld. Kč v roce 2001 po 3,3 mld. v roce 2008. Od roku 2006 je patrný jejich růst, který může souviset s investicemi do uměleckých děl a jiných typů cenností vyhledávaných soukromými osobami jako alternativní formy investic.

Graf č. 1.21: Hmotná akumulace v sektoru domácností (v mil. Kč)

- **Sektor domácností byl v roce 2008 schopen financovat ostatní sektory svým přebytkem ve výši 39 mld. Kč, zatímco v roce 2000 pouze 4,9 miliardami Kč**

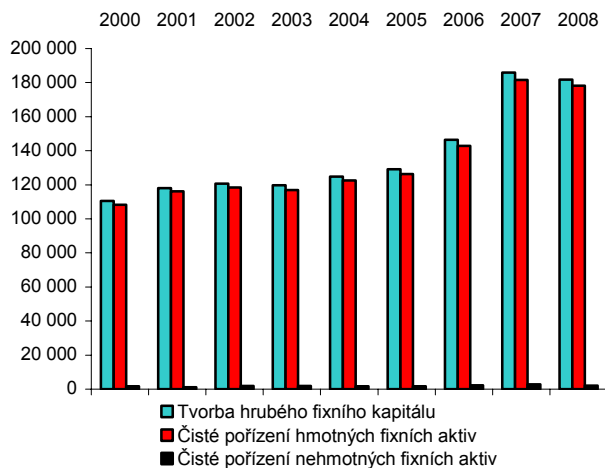
Hrubé úspory domácností upravené o saldo kapitálových transferů dávají ve výsledku změnu jmění (vlivem úspor a kapitálových transferů), tj. náhled na to, jak intenzivně se v daném roce měnilo bohatství domácností.

Pokud položku Změna jmění snížíme o hrubou tvorbu kapitálu a čisté pořízení nefinančních aktiv, je možné v sektoru domácností vyčíslit jejich schopnost financovat jiné sektory. O roku 2005 tato schopnost v čase narůstá. Jestliže v roce 2000 činily tzv. čisté půjčky - to znamená kladné saldo a tedy schopnost sektoru domácností financovat ostatní sektory - pouze 4,9 mld. Kč, v roce 2008 to bylo již 39 mld. Kč.

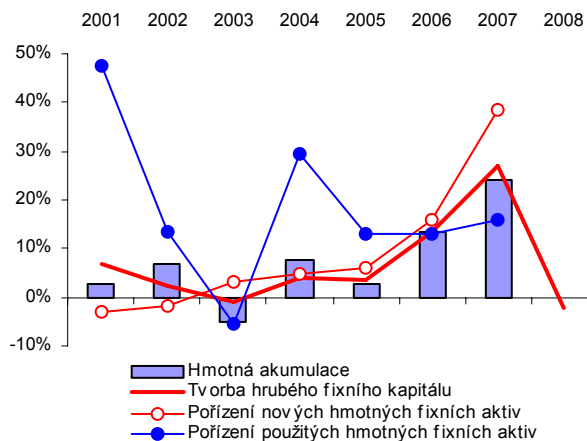
⁸ Do tvorby hrubého kapitálu spadá kromě tvorby hrubého fixního kapitálu také změna zásob (tj. vyrobených aktiv pořízených pro prodej, užití ve výrobě nebo pro jiné užití v pozdější době) a čisté pořízení cenností; čisté pořízení nevyroběných nefinančních aktiv se v sektoru domácností týká především půdy.

Naproti tomu opačná situace, tj. kdy sektor domácností sám potřeboval financování od jiných sektorů – položka čisté půjčky/výpůjčky vykázala zápornou hodnotu – byla zaznamenána v roce 2001 (-4,8 mld. Kč) a také v roce 2004 (-17,8 mld. Kč). Kromě těchto dvou let byl sektor domácností ve sledovaném období vůči ostatním sektorům ve věřitelské pozici.

Graf č. 1.22 Tvorba hrubého fixního kapitálu v domácnostech (v mil. Kč)

Graf č. 1.23 Přírůstky/úbytky hmotné akumulace a fixních aktiv domácností (y/y změny v %)

- **Finanční akumulaci⁹ dominuje položka Oběživo a vklady se 181,2 mld. Kč v roce 2008 proti 59 mld. v roce 2000**

Konečná výše finanční akumulace¹⁰ se rovná saldu transakcí s finančními aktivy a transakcí s finančními pasivy (závazky).

Výrazného růstu oběživa a vkladů dosáhly české domácnosti v letech 2006 až 2008. Zatímco v roce 2005 činil úhrn obou veličin 66,4 mld. Kč, v roce 2008 byl téměř trojnásobně vyšší (181,2 mld. Kč). Největší vliv měl růst převoditelných vkladů (přeměnitelné na oběživo bez jakékoli restrikce), které se zvýšily z 35,9 mld. Kč v roce 2004 na 104,9 mld. v roce 2008.

- **Po kolísání v letech 2000 až 2002, stagnaci v období 2003 až 2005 prudký růst vkladů v letech 2006 až 2008**

Celé sledované období lze při pohledu na vývoj oběživa a vkladů českých domácností rozdělit na tři fáze (graf č. 1.25): značné kolísavé období 2000 až 2002, stagnaci v letech 2003 až 2005, kdy finanční akumulace formou oběživa a vkladů dosahovala každoročně úrovně zhruba 60-69 mld. Kč a konečně roky 2006 až 2008 s velmi prudkým růstem zejména díky vkladům. V průměru za toto poslední tříleté období činily oběživo a vklady ročně 157 mld. Kč, v tříletém období 2000 až 2002 to bylo 55 mld. Kč.

- **Podíl domácností na pojistně technických rezervách roste od roku 2005 výrazně rychleji v penzijních fondech než u životních pojištění...**

Další významné položky transakcí s finančními aktivy domácností jsou, co se objemu týká, pojistně technické rezervy a účasti (jejich podrobnější členění spolu údaji za cenné papíry jiné než účasti, půjčky a ostatní pohledávky jako položky finanční akumulace jsou uvedeny v tabulce č. 1.2 v příloze).

Peníze, které domácnosti akumulovaly každoročně na své účty životního pojištění a penzijního připojištění do roku 2005 stoupaly, poté však lze zaznamenat výrazně odlišný vývoj v ročním objemu čistého podílu domácností na rezervách životního pojištění oproti témuž podílu na rezervách penzijních fondů (graf č. 1.26). Peníze připadající na čistý podíl domácností na rezervách penzijních fondů i po roce 2005 dále rostly, jejich roční objem poklesl meziročně až v roce 2008. V případě životního pojištění však došlo od roku 2005 k prudkému propadu a v roce 2008 byl čistý podíl domácností na rezervách životního pojištění dokonce o téměř 40 % nižší než v roce 2007 (graf č. 1.27).

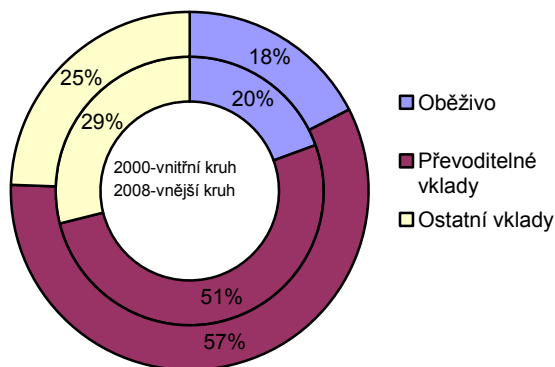
⁹ Finanční akumulace je zachycena na finančním účtu, který sleduje podle typů finančních nástrojů změny finančních aktiv a závazků, z nichž se skládají čisté půjčky a výpůjčky.

¹⁰ Finanční akumulace je zachycena na finančním účtu, který sleduje podle typů finančních nástrojů změny finančních aktiv a závazků, z nichž se skládají čisté půjčky a výpůjčky.

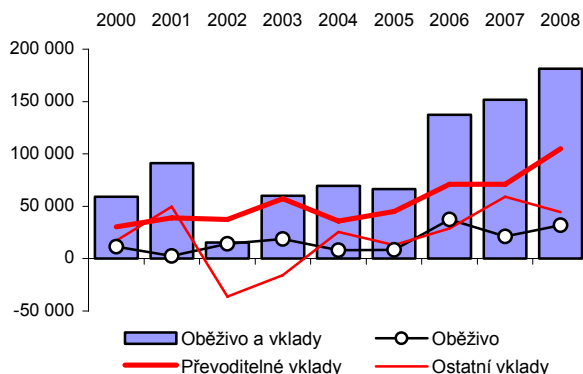
• **... vzhledem k souhrnu favorizujících vlivů**

Výraznou preferenci penzijního připojištění oproti životnímu pojištění lze zřejmě připsat zčásti postupnému zvyšování průměrné měsíční úložky účastníků systému penzijního připojištění a dále příspěvkům zaměstnavatelů, pro něž je tato forma bonusu zaměstnancům výhodnější než zvyšování mezd. Roli zřejmě hraje i povědomí o potřebě zajistit se na stáří, neboť do systému vstupuje stále více účastníků nižšího věku.

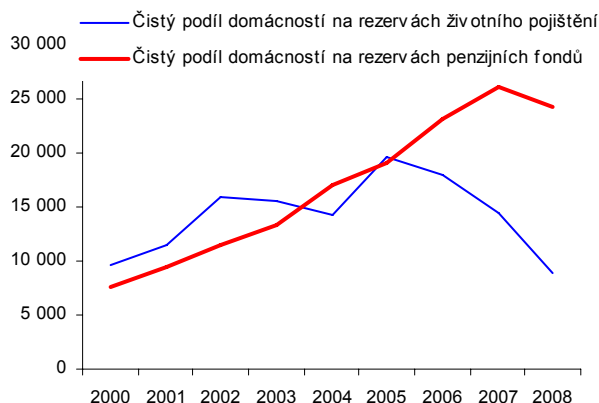
Graf č. 1.24 Struktura oběživa a vkladů domácností (rok 2000 vnitřní kruh, rok 2008 vnější kruh; v % z úhrnu vkladů a oběživa)

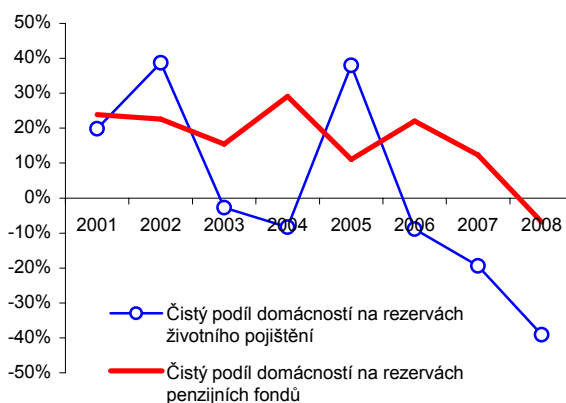
Graf č. 1.25 Vývoj oběživa a vkladů akumulovaných českými domácnostmi (v mil. Kč)

Graf č. 1.26 Finanční akumulace na pojistně technických rezervách (v mil. Kč)

Graf č. 1.27 Vývoj čistého podílu domácností na rezervách životního pojištění a penzijních fondů (y/y změna v %)

• **Půjčky od bank a dalších institucí finančního leasingu**

Transakce se závazky (finančními pasivy) domácností jsou dány transakcemi s půjčkami domácnostem a s ostatními závazky¹¹. V kategorii půjček domácnostem nefigurují pouze půjčky od bank, ale i spotřebitelské půjčky od nebankovních subjektů (společností splátkového prodeje a leasingových společností, které mají spotřebitelské půjčky ve své obchodní nabídce) a finanční leasing.

• **Prudký růst půjček domácnostem vystřídán v roce 2008 meziročním poklesem**

Vývoj půjček domácnostem charakterizuje ve sledovaném období neustálý růst s meziročním poklesem v roce 2008, kdy objem půjček klesl na 171,2 mld. Kč z 200,9 mld. v roce 2007. Půjčky domácnostem se za období 2000 až 2007 zvýšily devětkrát (v roce 2000 činily pouze z 22,1 mld. Kč).

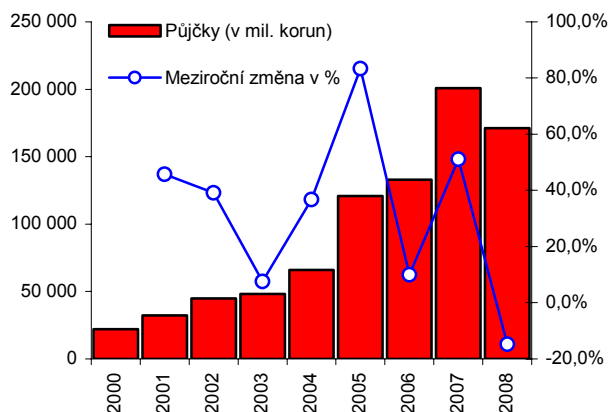
Jejich dynamika je extrémní (graf č. 1.28) a souvisí s orientací české společnosti na spotřebu, nízkými úrokovými sazbami a především zájmem o vlastní bydlení, který motivoval rozmach hypotečního úvěrování a půjček od stavebních spořitelen. Pokles půjček v roce 2008 byl reakcí na prudké zpomalení ekonomického růstu a nástupu recese ve 4. čtvrtletí 2008.

¹¹ Transakce s ostatními závazky vyplývají ze vztahů mezi dodavateli a odběrateli a také z ostatních závazků spojených např. s nezaplacenými daněmi, pojistným, nájemným. Zahrnují i finanční transakce domácností, které nebyly zohledněny v jiných transakcích finančního účtu. Jak půjčky, tak i ostatní závazky jsou rozlišeny podle délky splatnosti na závazky krátkodobé se splatností do jednoho roku a závazky dlouhodobé.

• **Ostatní závazky v trendu nerostou**

Ostatní závazky českých domácností – to znamená závazky mimo kategorii bankovních půjček, úvěrů od nebankovních subjektů a finančního leasingu - jako součást jejich transakcí s finančními pasivy naproti tomu zaznamenaly podle národního účetnictví během let 2000 až 2008 spíše klesající trend. K meziročnímu poklesu v absolutním vyjádření došlo v roce 2007.

Graf č. 1.28 Půjčky domácnostem (v mil. Kč) a jejich meziroční změny (v %)

Graf č. 1.29 Půjčky domácnostem a transakce s ostatními závazky (v mil. Kč)

